

Kentsel Arkeolojik Miras ve Erişilebilirlik: Ankara Roma Hamamı Açık Hava Müzesi

Doç. Muna Silav

Makale Geliş Tarihi: 30.04.2019
Yayına Kabul Tarihi: 14.05.2019

Özet

Kentsel arkeolojik alanlar; kent merkezinde yer alan, uygarlıkların toplumsal ve kültürel özelliklerini yansıtan değerleri; geçmişten günümüze taşıyan ve koruyan kültürel miras alanlarıdır. Tarihsel sürekliliği içeren bu yerleşim alanlarının korunarak yaşatılması, toplumsal yaşam ile bütünleşmesi, kentsel kimliğin oluşmasında önemli bir etkidir. Toplumların kültürel/sosyal yaşama ait ortak değerleri ile şekillenen, döneme ait izleri tarihi katmanlaşma ile oluşturan ve belge niteliği taşıyan arkeolojik alanların korunması önemlidir. Arkeolojik kalıntıların in situ (yerinde) korunduğu açık hava müzelerinde yer alan sergileme biçimleri; kültür varlıklarının korunmasını, gelecek nesillere aktarılmasını, kültürel mirasın benimsenmesini ve önemini etkilemektedir. Arkeolojik açık hava müzelerinin erişilebilir koşullarının artırılması ise, müze ziyaretçilerinin kültürel etkileşim içinde tüm gereksinimlerine yönelik tasarlanması, bu alanların algılanabilir ve ulaşılabilir olmasını sağlar. Bu çalışmada, Ankara ili Ulus semti tarihi kent merkezinde yer alan Ankara Roma Hamamı Açık Hava Müzesi örneği üzerinden erişilebilirlik kavramı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Miras, Kentsel Arkeoloji, Açık Hava Müzesi, Ankara Roma Hamamı, Erişilebilirlik

URBAN ARCHAEOLOGICAL HERITAGE AND ACCESSIBILITY: ANKARA ROMAN BATH OPEN AIR MUSEUM

Abstract

Urban archaeological sites locating at the center of the city are the cultural heritage areas that carry and protect the values that reflect the social and cultural characteristics of civilizations from past to present. Preserving these settlement areas containing historical continuity and them becoming integrated with social life by keeping them alive are the factors in the formation of urban identity. It is important to protect the archaeological sites, which are shaped by the common values of the societies' cultural and social life, and which form the traces of the period with the stratification and carry quality of documentary. The exhibition forms in the open-air museums where archaeological remains are preserved; affect the preservation of cultural assets, the transfer to future generations, the adoption of cultural heritage and its importance. As for increasing the accessible conditions of the archaeological open-air museums enable them to be designed for all the needs of the museum visitors within cultural interaction, and make these areas perceivable and accessible. In this study, the concept of accessibility is evaluated through the example of the Ankara Roman Bath Open Air Museum located in the historical city center of Ulus district of Ankara province.

Keywords: Cultural Heritage, Urban Archeology, Open Air Museum, Ankara Roman Bath, Accessibility

1. Giriş

Tarihi ve kültürel çevrenin korunması, sahip olunan kültür varlıklarının devamlılığı, toplumların kültürel etkileşim içinde bulunması; yaşanan çevredeki geçmişe ait değerlerin gelecek nesillere aktarılmasında rol oynamaktadır. Kültürel mirasa ait verilerin araştırılması, belgelenmesi ve tarihsel sürekliliğin devamı olarak kentin geleceğinin şekillenmesi, arkeolojik katmanlara sahip kentsel yerleşim alanlarının korunması açısından önemlidir. Kentsel arkeoloji, kültürel birikimin yansıtıldığı, kültür varlıklarının korunarak günümüz yerleşim mekanları ile bir arada sergilendiği/sunulduğu değerlerdir. Günümüzde tarihi kentsel dokuda yer alan bu arkeolojik miras değerleri, açık hava müzelerinde in situ (yerinde) korunarak sergilenmektedir. Açık hava müzelerinde geçmişten günümüze devam eden toplumlararası iletişimin sürekliliği için tüm ziyaretçilerin bu mekanlara erişimi etkin şekilde sağlanmalıdır. Bireyler, kentte yer alan erişilebilir tarihi ve kültürel mekanlar sayesinde, arkeoloji ve kent tarihi konusunda bilgi sahibi olmaktadır. Bu kapsamda çalışmanın konusu, kent merkezinde yer alan, kentlinin kolaylıkla ulaşabileceği, kültürel ve tarihsel değerlerin sergilendiği, açık hava müzelerinde erişilebilirlik kavramı ile sınırlandırılmıştır. Çalışma alanı olarak tarih boyunca önemli ticari konumda olan Ankara ili Ulus tarihi kent merkezinde, Roma Hamamı Açık Hava Müzesi seçilmiştir.

2. Kentsel Arkeolojinin Korunması ve Sergilenmesi

Kentsel arkeolojik alanlar, sosyal yaşama ait değerleri bilimsel ve kültürel bağlamda geçmişten günümüze taşıyan, sürekliliği olan ve korunması gereken birer belge niteliğindedir. Arkeolojik alanların düzenlenmesi, eserlerin konservasyonu, koruma planlarının belirlenmesi ve sürekliliğin sağlanması için toplum bu değerlere önem vermelidir. Arkeolojik mirasın sergilendiği bu alanlarda, koruma bilinci oluşturularak kültürel mirasa duyarlılık ve toplumların eserlere karşı farkındalık düzeyinin artması sağlanmalıdır (Keskin ve Tanaç Zeren, 2018). Toplumların sosyal/kültürel değerlerini günümüz yaşamı ile bütünleştiren koruma kavramını Kuban (1994: 75), "kültürel mirasın özü" şeklinde tanımlamıştır (Avcıoğlu, 2016: 701). Tekeli (2009: 100) ise koruma kavramını, nesillerin önceki dönemden edindiği kültürel değerlere yenilerini ekleyerek gelecek nesillere aktarılması ve bu değerlerin sürekliliğinin sağlanması olarak belirtmektedir. Özellikle tarih boyunca farklı toplumlar tarafından yerleşim alanı olan arkeoloji ve mimariye ait bulguların korunarak sergilendiği tarihi kent merkezindeki alanlara erişilebilirliğin sağlanması bu anlamda önemlidir.

Kentsel arkeolojik değerlerin gelecek nesillere aktarılması, kültürel mirasın farkındalığının oluşturulması ve kentsel yaşamın içinde yer alan arkeolojik alanların, kültür varlıklarının korunması konusunda ulusal ve uluslararası gelişmeler doğrultusunda öneri niteliğinde oluşturulan tüzük ve düzenlemelere gereksinim duyulmuştur. UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim, Kültür Kurumu), ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) ve Avrupa Konseyi gibi kuruluşlar tarafından yayınlanan tüzük ve sözleşmeler, arkeolojik mirasın korunmasını, sürekliliğini vurgulamaktadır (Özcan ve Yenice, 2008: 2). 1964 yılında Venedik Tüzüğü'nde koruma kavramı, "Yıkıntılar korunmalı, mimari unsurların ve buluntuların sürekli olarak korunması için gerekli önlemler alınmalıdır" olarak belirlenmiştir. 1990 yılında ICOMOS Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü'nde korumanın amaç ve ilkeleri doğrultusunda planlanması gerekliliği belirtilmiştir. 7. madde ile arkeolojik mirasın topluma sunulması, bilginin anlaşılır ve net şekilde aktarılmasının önemi ifade edilmektedir (Ahunbay, 2014: 151-167). 2008 yılında ICOMOS Kültürel Miras Alanların Algılanması ve Sunumu Tüzüğü ile kültürel mirasın ve arkeolojik alanların topluma sunumunun kriterleri belirlenmiştir. Bu kriterlere göre sunular, kültürel miras alanlarına yönelik toplumsal bilincin kazandırılması, fiziksel ulaşılabilirlik ve donanımlar için gerekli düzenlemeler olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca, kültürel miras alanlarında tarihi dokuya ve arkeolojik kalıntılara zarar veren uygulamaların yer almaması gerektiği vurgulanmıştır (Eres, 2014: 95; Taşçı ve Levi, 2016: 593). Ulusal düzeyde ise, kentsel arkeolojik mirasın korunması ve uygun koruma yöntemlerinin in situ sunumu ile ilgili açıklamalar bulunmaktadır. 1983 yılında yürürlüğe giren 2863 sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu" ile Kültür ve Turizm Bakanlığı olmak üzere çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarına sorumluluklar verilmiştir. Bunun yanında kültür ve tabiat varlıklarının devlet malı niteliğinde olduğu kabul edilmiş, sit kavramı yeni bir tanım kazanmıştır (Avcıoğlu, 2016: 705; Eres, 2016: 85). Ulusal ve uluslararası yasal düzenlemeler de belirttiği gibi; arkeolojik alanların sergilenmesi, toplumun geçmişe ait yaşam şekillerini tanımasını ve toplumsal farkındalığın oluşmasına imkan vermektedir. Kültür katmanlarından oluşan kentsel arkeolojik alanların korunması ve kent yaşamına dahil edilmesi, korumanın başlıca amaçlarından biridir. Kentsel arkeolojik kalıntıların doğal çevre ortamında sunulması ve kalıntıların gelecek nesiller için korunması önemlidir (Eres, 2014: 93; Taşçı ve Levi, 2016: 590).

3. Müze ve Erişilebilirlik

Arkeolojik alanların topluma sunulmasında etkin rol oynayan müzeler, arkeolojik değerlerin gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaktadır. Erişilebilirlik, müze ve eserlere ziyaretçilerin gereksinimleri doğrultusunda fiziksel, zihinsel erişimin sağlanmasıdır. Fiziksel erişilebilirlik, bireyin mekansal çözümlenmelerde diğer kullanıcılar ile uyum gösterecek şekilde, güvenli erişim ve kullanım alanını kapsamaktadır (Kaymaz, 2015: 241).

Türk Standardları Enstitüsü'nün TS9111 nolu Özürlüler ve Hareket Kısıtlılığı Bulunan Kişiler İçin Binalarda Ulaşılabilirlik Gereklere ve TS 12576 nolu Şehir İçi Yollar-Kaldırım ve Yaya Geçitlerinde Ulaşılabilirlik İçin Yapısal Önlemler ve İşaretlemelerin Tasarım kuralları ile ilgili standartlar kullanılmaktadır (Kaplan, Yüksel, Gültekin, Güngör, Karasu ve Çavuş, 2009: 4; (Türk Standardları Enstitüsü, 2011, 2012).

Herkes için erişilebilirlik/tasarım kavramında, müzelerdeki yapısal düzenlemeler, "evrensel tasarım" ilkeleri kullanılarak müze ziyaretçisine eşit fiziksel ortamın sunulması belirtilmektedir. Ronald L. Mace tarafından açıklanan evrensel tasarım ilkeleri; fiziksel mekanların herkes tarafından kullanılabilir ve erişilebilir olmasını ifade etmekte ve yedi ilkeden oluşmaktadır. i. Eşit kullanım ii. Kullanımda esneklik iii. Basit ve sezgisel kullanım iv. Algılanabilir bilgi v. Hatalara dayanım vi. Düşük fiziksel çaba vii. Yaklaşım ve kullanım için yeterli boyut ve mekan. Bu ilkeler, mevcut tasarımları değerlendirmek ve tasarım sürecine yardımcı olması amacıyla kullanılabilir (Belir, 2018: 5). Evrensel tasarım kavramı, teknik ve ekonomik imkanlar doğrultusunda mimari çözümlerin tüm insanların kullanımına uygunluğuna dayanmaktadır. Belir'e (2018: 13-14) göre evrensel tasarım ilkelerinin mimari uygulamalardaki kullanımı beş madde ile açıklanabilir. i. Binanın eşit kullanımı, herkes için erişilebilir olması ii. Bina tasarımının herkes tarafından anlaşılması ve kullanımının kolay olması iii. Binanın düşük fiziksel çaba ve en az yorulma ile kullanılması iv. Mekanların tüm bölümleri herkes tarafından kullanılmak üzere tasarlanmalı v. Seçilen malzemelerin kullanımı rahatsız edici koşullara yol açmamalıdır.

4. Ankara Roma Hamamı Açık Hava Müzesi ve Erişilebilirlik

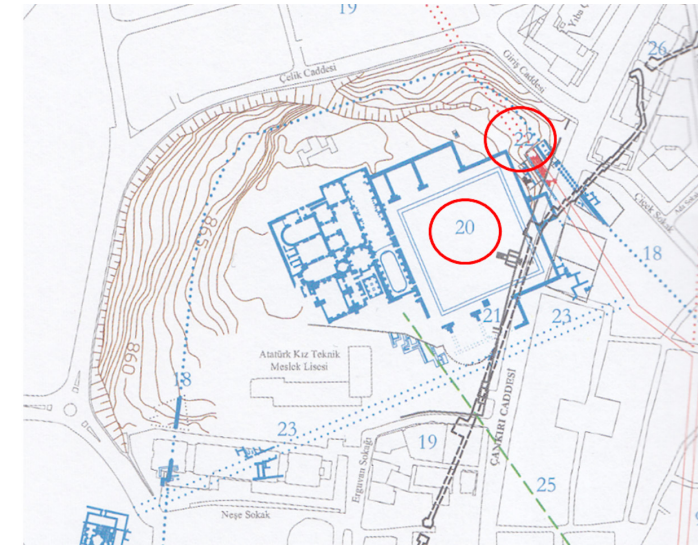
Ankara Roma Hamamı, Ulus tarihi kent merkezinde, Çankırı caddesi üzerinde yer alan, Caracalla döneminde M.S. 3 yüzyılda yapıldığı, bazı araştırmacılara göre Hadrian döneminde de var olduğu kabul edilen ve 1931-1938 yılında gerçekleştirilen kazılarla ortaya çıkarılan sit alanı olarak kabul edilmektedir (Şener, 2017: 233). 1937 yılında yapılan kazılarda hamamın bulunduğu höyüğün erken tabakaları bulunarak; Frig, Roma,

Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait seramikler ile höyüğün tarihsel katmanları belirlenmiştir (Kadioğlu, Görkay ve Mitchell, 2018: 181).

Görsel 1. Ankara Roma Hamamı Açık Hava Müzesi Genel Görünüm

Açık hava müzesinde Roma Hamamı, palaestra (spor alanı) ait binalar ve sütunlu yol/cadde bulunmaktadır (Görsel 1).

Görsel 2. Ankara Roma Hamamı Planı

Roma (Caracalla) Hamamı (Görsel 2, 20) duvar, kemer, tonoz, sıva, harç, taban mozaikleri, su yolu gibi mevcut kalıntılar sayesinde özgün plan şeması görülmektedir. Hamam, palaestra ve kapalı hamam kısımlarından meydana gelmektedir. Yapıda mevcut bölümleri duvarlar oluşturmaktadır. Hamamın ısıtma sistemine ait duvar (Görsel 3), kemer, tonoz, yuvarlak tuğlalı sütunlar ve diğer mevcut yapı elemanları bulunmaktadır. Ayrıca kazı alanında taban mozaikleri, sıvalar ve mermer kaplamalar yer almaktadır (Şener, 2017: 234). Roma Hamamının ana binası Caldarium (sıcak), Tepidarium (ılık) ve Frigidarium (soğuk) bölüm olmak üzere üç ana gruba ayrılmaktadır.

Görsel 3. Büyük Hamam

Sütunlu yol/cadde; Roma döneminde etrafında galerilerin de bulunduğu sütunlu yollar inşa edilmiştir (Görsel 2, 22) (Anadolu, 2001: 13). 19. yüzyılda Von Vincke tarafından yapılmış Ankara'nın planı incelendiği zaman; kente her yönden ulaşan yolların olduğu görülmektedir. Özellikle Çankırı kapı olarak isimlendirilen ve sütunlu yolun bulunduğu yerden giren kuzeybatı yolunun kente bağlandığı söylenebilir. Hamam binasının ve Palaestra'nın doğusunda yer alan Sütunlu yolun/caddenin Roma dönemi kentinin ana yollarından biri olduğu ve kentin kutsal alanı olan Augustus Tapınağı'nın bulunduğu yere kadar devam ettiği düşünülmektedir (Görsel 4) (Kadioğlu vd., 2018: 244). Kazı çalışmaları sonucunda Büyük Hamama ait Palaestra'nın güneydoğu köşesi ve kuzeybatı-güneydoğu yönlü sütunlu caddenin bir bölümü ortaya çıkarılmıştır. 2007 yılında sütunlu caddenin üst kottan akan toprak ve bitki ile kaplanmasından dolayı caddenin kuzey ve güneyinde kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Kadioğlu vd., 2018: 159-60).

Görsel 4. Büyük Hamam

Kentsel kültürel mirasın vurgulandığı açık hava müzelerinin herkes için tasarım kavramı doğrultusunda mekansal düzenlemelerin yapılması, müze ziyaretçilerinin erişilebilirliğini arttırmaktadır. Bu kapsamda kentsel arkeolojik miras açısından önemli yeri olan Ankara Roma Hamamı açık hava müzesinin mekanlarının erişilebilirliği ve kullanılabilirliği değerlendirilmektedir. Çalışmanın yapıldığı Roma Hamamı Açık Hava Müzesinin girişi ve kapısı herkes için erişilebilir mekansal özellikleri taşımamaktadır. Bu alanda TS 12576 standartları ile belirlenmiş tasarım ilkeleri kullanılmalıdır. Müzede, dikey dolaşım elemanları olan rampa ve merdivenler, için gerekli düzenlemelerin yapılması erişilebilir, güvenli ve konforlu müze mekanlarına imkan verecektir.

Görsel 5. Roma Hamamı Açık Hava Müzesi Girişi

Müze girişinde yer alan mevcut merdivenin yanında bütünleyici rampalı yolun yer alması gerekmektedir. Bu çözüm ziyaretçiler için düşük fiziksel çaba ile eşit kullanım ve herkes için erişilebilirlik açısından önemlidir (Görsel 5). Rampa kaygan olmayan yüzeye sahip olmalı, konumu kolayca algılanabilmelidir. Rampanın fiziki olarak mümkün olmadığı mekansal durumlarda, taşıyıcı sistem olarak merdivenin içine gizlenebilen platform asansör veya merdiven asansörü gibi müze ziyaretçilerinin kolay ve güvenli şekilde müze sergileme alanına ulaşılabilirliği sağlanmalıdır. Tekerlekli sandalye kullanan müze ziyaretçileri için yeterli manevra alanı bulunmalıdır.

Görsel 6a (solda)-6b (sağda) Roma Hamamı Açık Hava Müzesi Mevcut Dolaşım Alanı

Roma Hamamı Açık Hava Müzesi sergi dolaşım alanlarındaki yer döşemelerinde uygun malzemenin kullanılmadığı gözlemlenmektedir. Dolaşım alanlarındaki zemin malzemesinin kaygan olmaması ve hissedilebilir yüzeylerin kullanılması tercih edilmelidir. Kentsel mekanın kullanımı ve erişilebilirliği zemin kaplaması olarak kullanılan hissedilebilir yüzeyler, açık hava müzelerinde bireylerin ulaşılabilirliğini arttıracak şekilde gerçekleştirilmelidir. Hissedilebilir yüzeyler, müze ziyaretçileri için algılanabilir şekilde düzenlenmelidir. Yürüme kılavuz izi, yön değiştirme, uyarıcı elemanlar şeklinde hissedilebilir yüzeyler üç bölüme ayrılmaktadır. Müzede yatay dolaşım alanlarının genişliği standartlara uygun ölçülerde olmalıdır. Özellikle arkeolojik açık hava müzelerinin sergi dolaşım alanları üzerinde, uygun yerlere ziyaretçilerin dinlenebilmesi için oturma elemanları yer alabilir.

Görsel 7. Roma Hamamı Açık Hava Müzesinde Yer Alan Seyir Platformu

Açık hava müzesinde Büyük Hamam yapısının izlenebildiği iki adet platformun bulunduğu alandaki çevresel düzenlemelerde rampa kullanımı, müze ziyaretçilerinin ergonomik ve fiziksel gereksinimleri doğrultusunda uygun tasarlanmıştır (Görsel 7).

Görsel 8a (solda)-8b (sağda) Roma Hamamı Açık Hava Müzesindeki Mevcut Bilgilendirme Elemanları

Roma Hamamı Açık Hava Müzesi sergileme alanında yer alan bilgilendirme panoları (Görsel 8a), etiketler (Görsel 8b) ve yönlendirme işaretleri, müze ziyaretçilerinin bulunduğu alan ve eserler hakkında detaylı bilgilendirmelidir. Müzede mevcut bilgilendirme panolarının anlaşılır/algılanabilir olması ve etiketlerin göz seviyesinde yer alması, yazı boyutunun okunabilecek şekilde olması önemlidir. Müze sergileme alanlarında ses seviyesi ayarlanabilir, işitme düzeyini arttırıcı, farklı dillerde hazırlanan sesli rehber cihazları, dokunulabilir nesne, kabartmalı maketlerin kullanılması ve Braille alfabesinin de bulunduğu yazılı bilgilendirmenin yer alması gerekir.

Bilgilendirme panolarında kare kodların kullanımı alana yönelik bilgiye kolay erişilebilirliği sağlayacaktır. Roma Hamamı Açık Hava müzesinde ziyaretçi gereksinimlerine uygun olarak evrensel tasarım ilkeleri ve standartlar doğrultusunda herkes tarafından erişilebilir sergileme alanlarının tasarlanması uygundur.

Sonuç

Kent merkezinde bulunan açık hava müzelerinde, arkeolojik kalıntıların ulusal ve uluslararası tüzük ve standartlar ile korunması, etkili sunum teknikleri ile sergilenmesi; ziyaretçi odaklı müzecilik anlayışında kültürel ve toplumsal değerlere olan duyarlılığın artmasına etkindir. Kültürel ve tarihi birikimin yansımaları olan kentsel arkeolojik alanlar kent yaşamına dahil edilerek müze mekanlarının erişilebilirlik gereksinimlerine yönelik düzenlemelerin yapılması toplumsal ve kültürel değerlerin farkındalığını arttırmaktadır. Arkeolojik eserlerin korunması, gelecek nesillere doğru bir şekilde aktarılması ve koruma çalışmalarının sürekliliğinin sağlanması toplumsal farkındalığı, kent ve kültürel miras bilincinin kazandırılmasını sağlamaktadır. Kentin kültürel mirasını oluşturan, kent kültürü ve kimliğini kazandıran açık hava müzelerinin erişiminin kolaylaştırılması, herkes için ulaşılabilir ve mekânsal kurguların kolay kullanılabilir olması ile ilişkilidir. Müze ziyaretçi sayısını arttırmak için açık hava müzelerinde gerekli mekansal düzenlemelerin yapılması erişimi desteklemektedir. Arkeolojik mirasın in situ olarak korunduğu açık hava müzelerinin herkes için erişilebilir olması, kentsel arkeolojik/kültürel değerlerin öğrenilmesini ve kentte yaşayan bireylerde kültürel miras bilincinin oluşmasını destekleyecektir.

Kaynakça

- Ahunbay, Z. (2014). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*. İstanbul: YEM Yayınları.
- Anadolu, M. (2001). *Roma İmparatorluk Dönemi Mimarlık Yapıtları*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Avcıoğlu, S. (2016). "Tarihi Çevrelerde Kentsel Koruma ve Kentsel Yenileme Eğilimleri: Yasal ve Yönetimsel Çerçeve", *İdealkent Kent Araştırmaları Dergisi*, 20 (7), 698-719.
- Belir, Ö. (2018). "Evrensel Tasarım ve İlkeleri". H. Soydaş Çakır ve Ö. Belir. (Editörler). *Evrensel Tasarıma Farklı Bakışlar*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 1-18.
- Eres, Z. (2014). "Kırklareli Aşağı Pınar ve Kanlıgeçit Kazılarının 20. Yılında Koruma ve Alan Yönetimi Çalışmaları". M. Bachman, Ç. Maner, S. Tezer ve D. Göçmen (Editörler). *Doğal, Kentsel ve Sosyal Çerçevelerde Koruma ve Alan Yönetimi*. İstanbul: Ege Yayınları, 89-130.
- Eres, Z. (2016). *Mimari ve Arkeolojik Koruma Kültürü Üzerine Yazılar*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Kadioğlu, M., Görkay, K. ve Mitchell, S. (2018). *Roma Döneminde Ankyra*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kaplan, H., Yüksel, Ü., Gültekin, B., Güngör, C., Karasu, N. ve Çavuş, M. (Editörler). (2009). *Yerel Yönetimler İçin Ulaşılabilirlik Temel Bilgiler Teknik El Kitabı*, Ankara: T.C. Başbakanlık Özürllüleri İdaresi Başkanlığı Yayınları.
- Kaymaz, M.K. (2015). "Eğitim Yapılarında Bedensel Engellilere Yönelik Engelsiz Tasarım", *Selçuk Üniversitesi Selçuk-Teknik Dergisi, Özel Sayı-1 (UMK-2015)*, 238-250.
- Keskin, Y. ve Tanaç Zeren, M. (2018). "Arkeolojik Alanlarda Bir Sunum Yöntemi Olarak Arkeoparklar", *Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi (MBUD)*. 3 (2), 110-124.
- Kuban, D. (1994). *Türkiye'de Tarihi Çevre Korumanın Kültürel Boyutları, Tarihi Kentlerde Planlama/Düzenleme Sorunları*. Ankara: Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Matbaası.
- Özcan, K. ve Yenice M.S. (2008). "Arkeolojik Mirasın Sürdürülebilirliği: Koruma-Geliştirme Stratejileri İçin Bir Yöntem Önerisi Konya Alaaddin Tepesi, Türkiye Örneği", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, Cilt:5 Sayı:1, 1-16*.
- Şener, Y.S. (2017). "Ankara Roma (Caracalla) Hamamı'nda Koruma Çalışmaları: Yapısal Malzeme Bozulmaları ve Önerileri", *39.Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu*, (ss. 233-255), Bursa.
- Taşçı, B. ve Levi Akyüz E. (2016). "Kent İçeri Arkeolojik Alanlarda Kalıntıların Sunumuna

İlişkin Yaklaşımlar: Foça Örneği", *İdealkent*. 19 (7), 588-627.

Tekeli, İ. (2009). *Kültür Politikaları ve İnsan Hakları Bağlamında Doğal ve Tarihi Çevreyi Korumak*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Türk Standardları Enstitüsü. (2011). *TS 9111 Özürllüleri ve Hareket Kısıtlılığı Bulunan Kişiler İçin Binalarda Ulaşılabilirlik Gereklere*. Ankara: Türk Standardları Enstitüsü.

Türk Standardları Enstitüsü. (2012). *TS 12576 Şehir İçeri Yollar-Kaldırım ve Yaya Geçitlerinde Ulaşılabilirlik İçeri Yapısal Önlemler ve İşaretleme Tasarım Kuralları*. Ankara: Türk Standardları Enstitüsü.

Görsel Kaynakları

Görsel 1. Kadioğlu, M., Görkay, K. ve Mitchell, S. (2018). *Roma Döneminde Ankyra*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 186.

Görsel 2. Kadioğlu, M., Görkay, K. ve Mitchell, S. (2018). *Roma Döneminde Ankyra*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Görsel 3. Kişisel Fotoğraf Arşiv (2018)

Görsel 4. Kadioğlu, M., Görkay, K. ve Mitchell, S. (2018). *Roma Döneminde Ankyra*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 164.

Görsel 5. Kişisel Fotoğraf Arşiv (2018)

Görsel 6. Kişisel Fotoğraf Arşiv (2018)

Görsel 7. Kişisel Fotoğraf Arşiv (2018)

Görsel 8. Kişisel Fotoğraf Arşiv (2018)